

ÕIGUSKANTSLER

Adressaat	Teie	nr
		nr 6-1/111120/1104073
		14-3/111121/1104073
	Õiguskantsler	15.08.2011 14-3/111122/1104073

Seisukoht vastuolu mittetuvastamise kohta ja selgitus

Austatud

Täna, et pöördusite minu poole 12.07.2011, 19.07.2011 ja 20.07.2011 saabunud avaldustega. Oma pöördumistes asute seisukohale, et kriminaalmenetluse seadustiku (KrMS) § 412 lg 3 ja karistusseadustiku (KarS) § 82 lg 5 on omavahel vastuolus (I). Ühtlasi leiate, et KarS § 82 lg 5 on vastuolus põhiseaduse (PS) §-ga 12 põhjusel, et see kohtleb ebavõrdselt vangistust kandvaid võlgnikke ja võlgnikke, kes on süüdimõistetud, kuid kes ei kanna vanglakaristust (II). Samuti edastate mulle Harju Maakohtu 07.07.2011 määruse, mis Teie hinnangul ilmestab KrMS §-s 424 sisalduvat ebaõiglust. Seetõttu palute mul teha seadusandjale ettepanek viidatud sätte muutmiseks (III).

(I)

1. Esiteks leiate oma 12.07.2011 avalduses, et KrMS § 412 lg 3 ja KarS § 82 lg 5 on omavahel vastuolus. Muuhulgas märgite (tsiteerin):

"Ma olen nõus teiega, et isik on ise süüdi ja peab vastutama oma tegude eest. Ma lihtsalt ei mõista miks rahaline karistus pööratakse sisuliselt kohe täitmisele aga kui asi puudutab nüüd võlgnevuse aegumist, siis siin riik on mõelnud seaduse selliselt mis loomulikult on riigile kasulik.

[...]

Minu hinnangul täitmine iseenesest ja aegumise regulatsioonid peaksid oma vahel olema kooskõlastatud."

2. Pean KrMS § 412 lg 3 ja KarS § 82 lg 5 osas tõdema, et ma ei adu, milles näete nende sätete omavahelist vastuolu. Samuti on keeruline mõista, milles võiks seisneda Teie vaidlustatud sätete kooskõlla viimine, kuna sätete vahel puudub minu hinnangul Teie viidatud seos.

3. Selgitasin Teile juba kirjas 6-1/110800/1102978, et KrMS § 412 lg 3 järgi on süüdimõistetul õigus ja kohustus tasuda kohtuotsusega mõistetud rahaline karistus vabatahtlikult, hiljemalt ühe

Õiguskantsleri Kantselei

Kohtu 8, 15193 TALLINN. Tel 693 8404. Faks 693 8401. info@oiguskantsler.ee www.oiguskantsler.ee

kuu jooksul kohtuotsuse jõustumisest. Kui süüdimõistetud ei ole nõutud tähtaja jooksul summat tasunud, saadetakse kohtuotsus kümne päeva jooksul kohtutäiturile (KrMS § 417 lg 2), kes selgitab süüdimõistetule võimalust taotleda kohtult karistuse täitmise pikendamist või ajatamist kuni ühe aasta võrra KrMS § 424 alusel. Jääb summa siiski tasumata, pöörab kohtutäitur nõude sundtäitmise korras süüdimõistetud varale.

4. Märgin taaskord, et rahalise karistuse täitmisele kehtestatud tähtaegadega KrMS § 412 lõikes 3 ja KrMS §-s 424 on seadusandja minu hinnangul rõhutanud teo ja karistuse vahelise ajalise seose tähtsust. Isikule mõistetud karistus kujutab endast avalikku hukkamõistu, mille eesmärgiks on mõjutada konkreetset õigusrikkujat selliselt, et hoida teda uute süütegude toimepanemisest. Võimalikult kiire karistuse täitmisele pööramine tagab selle, et isik tunnetab oma süüteo tõsidust ja selle tagajärgi ning seeläbi tugevdab oma seaduskuulekust. Süüdimõistetule mõistetud karistuse võimalikult efektiivne ja kiire täitmisele pööramine täidab ka hoiatuse funktsiooni kõigile teistele ühiskonna liikmetele ning aitab säilitada üldist õiguskuulekust ja vältida süütegude toimepanemist.

5. KarS § 82 lg 5 ütleb, et täitmisele pööratud rahalise karistuse ja varalise karistuse sissenõue aegub, kui rahalist karistust või varalist karistust ei ole sisse nõutud seitsme aasta jooksul kriminaalasjas tehtud kohtuotsuse jõustumisest. Täitmise aegumine peatub võlgniku vangistuses viibimise ajaks.

6. Eeltoodust tulenevalt võimaldab riik süüdimõistetul tasuda rahaline karistus vabatahtlikult. Juhul kui süüdimõistetud seda ei tee, lasub riigil kohustus tagada kõigi ühiskonna liikmete ees, et süüdimõistetule mõistetud karistus täidetakse võimalikult efektiivselt. KarS § 82 lg 5 lause 1 järgi on riigil seitse aastat, mille jooksul on võimalik süüdimõistetult rahaline karistus sisse nõuda. Õiguskirjanduses leitakse, et KarS §-s 82 sätestatud mõistetud karistuse täideviimise aegumine põhineb karistuse ja teo vahelise sideme katkemisel. Aegumise õiguslikuks tagajärjeks on, et isik on küll süüdi mõistetud ning talle on kohaldatud karistus, kuid teatud aja möödudes vabaneb ta selle kandmisest või tasumisest.¹ Täitmise aegumine ei tähenda seda, et isiku suhtes tehtud süüteootsus oleks aegumistähtaja lõppemisel ära langenud või poleks isik otsuses ette heidetavat tegu toime pannud. Täitmise aegumise instituudiga möönab riik vaid, et ta ei ole suutnud teatud aja jooksul tagada kohaldatud karistuse täitmist ja edasine täitmine ei ole enam põhjendatud.

7. Süüdimõistetute puhul, kes viibivad vangistuses, peatub rahalise ja varalise karistuse täitmise aegumine seniks, kuni nad kannavad vangistust (KarS § 82 lg 5 lause 2). See tähendab, et vangistuses viibivate võlgnike puhul pikeneb rahalise iseloomuga karistuse sundkorras sissenõudmise menetlus vangistuses viibimise aja võrra edasi. Kohtutäitur alustab küll täitemenetluse ja teeb täitmiseks toiminguid, kuid praktikas enamikel juhtudel ei ole isikutel vara, millele sissenõuet pöörata ning nõuet rahuldada ei ole võimalik. Samuti ei ole kõigil vangistuses viibivatel isikutel võimalusi ise vabalt elatusallikaid valida, mistõttu tekibki olukord, kus isikule on küll määratud karistus, kuid seda ei ole võimalik täita. Pärast vangistuse lõppemist on aga rahalise või varalise karistuse täitmise seitsmeaastane aegumistähtaeg paljudel juhtudel möödunud ning isik pääseb talle määratud karistuse tasumisest üldse. Et vältida seadusega süüdimõistetule tingimuste loomist, mis võimaldaksid tal määratud kohustusest kõrvale hoiduda või vabaneda karistusest, peatub rahalise karistuse täitmise aegumine võlgniku vangistuses viibimise ajaks.

¹ P. Pikamäe. Kommentaarid §-le 82. – J. Sootak, P. Pikamäe. Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn 2009, § 82, komm 1 ja 2.

8. Seega pean nentima, et Teie avalduses toodud mõttekäik tugineb ekslikele eeldustele ja õigusnormide tõlgendustele ning Teie osutatud vastuolu KrMS § 412 lg 3 ja KarS § 82 lg 5 vahel minu hinnangul ei eksisteeri.

(II)

9. Teiseks tõstate küsimuse KarS § 82 lg 5 teise lause vastavusest põhiseaduse (PS) § 12 lõikele 1.

10. Märkisin oma 6-1/110800/1102978 vastuses Teile, et olen kinnipeetavate varasemate avalduste alusel KarS § 82 lg 5 põhiseaduspärasust kontrollinud ning asunud seisukohale, et **KarS § 82 lg 5 on osas, mis puudutab rahalise ja varalise karistuse täitmise aegumise peatumist võlgniku vangistuses viibimise ajaks, kooskõlas PS § 12 lõikega 1.**

11. Alljärgnevalt selgitan Teile kaalutlusi, miks sellisele seisukohale asusin.

12. Antud juhul oli võimalik võrrelda vabaduses viibivaid süüdimõistetuid, keda on karistatud rahalise või varalise karistusega ning vangistuses viibivaid süüdimõistetuid, keda on teise kuriteo eest karistatud rahalise või varalise karistusega (edaspidi võlgnikud). Mõlema grupi esindajal on rahalise ja varalise karistuse täitmise kohustus. Vabaduses viibivate võlgnike puhul aegub rahalise ja varalise karistuse sissenõue, kui seda ei ole sisse nõutud seitsme aasta jooksul alates kohtuotsuse jõustumisest. Võlgnike puhul, kes aga viibivad vangistuses, peatub rahalise ja varalise karistuse täitmise aegumine seniks, kuni nad kannavad vangistust (KarS § 82 lg 5). See tähendab, et viimase grupi süüdimõistetute puhul pikeneb rahalise iseloomuga karistuse sundkorras sissenõudmise menetlus vangistuses viibimise aja võrra.

13. Teise sammuna tuli kontrollida, kas vangistuses viibivaid võlgnikke koheldakse võrreldes vabaduses viibivate võlgnikega ebavõrdselt osas, mis puudutab täitmisele pööratud rahalise ja varalise karistuse aegumise peatumist. Siinkohal tuleb leida eelkõige vastus küsimusele, kas vangistuses viibivate võlgnike osas KarS § 82 lg 5 teises lauses sätestatud erisusel (s.t rahalise ja varalise karistuse täitmise aegumise peatumisel vangistuse ajaks) leidub mõistlik põhjus ning seega nende erinev kohtlemine põhjendatud.

14. Küsisin justiitsministrilt selgitusi KarS § 82 lg 5 teises lauses sätestatud sissenõude täitmise aegumise peatumise eesmärgi ja praktilise vajaduse kohta. Samuti palusin justiitsministri arvamust KarS § 82 lg 5 teise lause vastavuse osas PS § 12 lõikega 1.

15. Oma vastuses justiitsminister märkis, et KarS § 82 lg 2 punkti 1 kohaselt peatub otsuse täitmine ajaks, mil isik hoidub kõrvale talle kohaldatud karistuse kandmisest või tasumisest. On ilmselge, et vangistust kandes ei hoidu süüdimõistetu karistuse tasumisest kõrvale, sest siin on tegemist kohtu poolt mõistetud karistuse kandmisega. Selleks et kõigile oleks üheselt arusaadav asjaolu, et vangistuse kandmine ei ole rahalisest või varalisest karistusest kõrvalehoidumine KarS § 82 lg 2 punkti 1 mõttes, on sätestatud KarS § 82 lg 5 teises lauses tingimus, mille kohaselt vangistuses viibimine ei ole karistuse kandmisest kõrvalehoidumine, vaid tegemist on olukorraga, kus karistuse tasumise nõue on peatatud.

16. Justiitsminister selgitas, et KarS § 82 lg 5 eesmärgiks oli kehtestada üldine aegumistähtaeg rahalise ja varalise karistuse sissenõudmiseks ning võimaldada rahalist ja varalist karistust sisse nõuda ka juhul, kui isik on vangistuses ning rahalist ja varalist karistust ei ole võimalik seetõttu täita. Nagu juba punktis 7 märkisin, alustab kohtutäitur küll täitemenetluse ja teeb täitmiseks toiminguid, kuid praktikas enamikel juhtudel ei ole isikutel vara, millele sissenõuet pöörata ning

nõuet rahuldada ei ole võimalik. Samuti ei ole kõigil vangistuses viibivatel isikutel võimalusi töötamiseks, mistõttu tekibki olukord, kus isikule on küll määratud karistus, kuid seda ei ole võimalik täita.

17. Justitiisministri esitatud vastusest selgub, et rahalise ja varalise karistuse asendamine vangistuse või üldkasuliku tööga on KarS §-de 70 ja 71 kohaselt küll võimalik, kuid praktikas puudub selle elluviimiseks võimalus. Kui kohtutäitur taotleb asenduskaristuse kohaldamist ja kohus selle määrab, siis pole võimalik vangistuses viibival isikul samaaegselt asenduskaristusena määratud vangistust kanda või üldkasulikku tööd teha. Pärast vangistuse lõppemist on aga rahalise või varalise karistuse täitmise aegumistähtaeg enamasti möödunud ning isik pääseb talle määratud karistuse tasumisest üldse. See seab ta oluliselt paremasse olukorda võrreldes isikutega, kes ei viibi vangistuses ning ei vabane selle tõttu rahalisest või varalisest karistusest.

18. Justitiisminister asus seisukohale, et KarS § 82 lg 5 teise lause regulatsioon kinnipeetavate vangistuses viibimise ajal rahalise karistuse ning varalise karistuse täitmise aegumise peatumise osas on koosõlas PS § 12 lõikega 1. Vabaduses viibivate ja vangistuses viibivate võlgnike erineva kohtlemise põhjendusena tõi justitiisminister välja asjaolu, et riigil on kohustus tagada kõigi ühiskonna liikmete ees, et süüdimõistetule mõistetud karistus täidetakse võimalikult efektiivselt ja samas vältida seadusega süüdimõistetule tingimuste loomist, mis võimaldaksid tal määratud kohustusest kõrvale hoiduda või vabaneda karistusest.

19. Vastavalt KarS § 64 lõikele 2 viiakse põhikaristusena mõistetud rahaline karistus täide iseseisvalt (v.a eluaegse vangistuse puhul). KrMS § 409 järgi on jõustunud kohtuotsust ja -määrust kohustatud täitma kõik isikud Eesti Vabariigi territooriumil, sh ka vangistuses viibivad süüdimõistetud. Süüdimõistetul on kohustus ja õigus tasuda kohtuotsusega mõistetud rahaline või varaline karistus vabatahtlikult, hiljemalt ühe kuu jooksul kohtuotsuse jõustumisest (KrMS § 412 lg 3 ja § 417 lg 2). Süüdimõistetul on vastavalt KrMS §-le 424 võimalik taotleda karistuse tasumise pikendamist ja ajatamist ning kohtul on õigus teatud juhtudel loobuda rahalise karistuse täitmisele pööramisest (KrMS § 418). Kohtutäituri vahendusel toimub rahalise või varalise karistuse sundtäitmine alles pärast vabatahtliku tasumise tähtaja möödumist või ajatamise või pikendamise tingimuste eiramist. Niisiis on kohtul toimepandud kuriteo eest karistuse mõistmisel ja selle täideviimisel mitmeid valikuid.

20. Olukorras, kus isikut esmalt karistatakse rahalise karistusega ja isik ei täida seda ning paneb toime uue kuriteo, mille eest määratakse talle vangistus, on isik ise loonud olukorra, kus vahendite puudumisel ei saa ta esimest karistust täita. Kui isik paneb vangistuses viibimise ajal toime uue teo, mille eest teda karistatakse rahalise karistusega, siis võib kohus KrMS § 418 lg 1 p 1 alusel kaaluda süüdimõistetule rahalisest karistusest vabastamist (süüdimõistetud ei saa nõuda, aga kohtul on õigus kaaluda). Seega juhul, kui kohus on pidanud rahalise karistuse mõistmist ja selle täitmist vajalikuks (kohus ei ole mõistetud rahalisest karistusest loobunud ega leevendanud selle täitmise tingimusi), siis on süüdimõistetul vastavalt KarS § 64 lõikele 2 ja KrMS §-le 409 kohustus otsus täita.

21. Eeltoodut arvestades leidsin, et vangistuse ajal rahalise või varalise karistuse täitmise takistus on piisav põhjendus erinevaks kohtlemiseks käsitletavas aspektis. Lisaks ei ole võimaluse loomine, mille kaudu vangistust kandev kuriteo toimepannud süüdimõistetule vabaneb seitsme aasta möödudes rahalisest või varalisest karistusest, koosõlas ühiskonna õiglustundega ning kohtuotsuse täitmise kohustuslikkusega.

22. Siinkohal juhin Teie tähelepanu ka sellele, et vastavalt KarS §-le 45 võib kohus kuriteo eest mõista kolmekümnepäevase kuni kahekümneaastase või eluaegse vangistuse. KarS § 82 lg 5 teises lauses sätestatud erandi tegemata jätmisel tekiks olukord, kus süüdimõistetud, keda on karistatud lühema kui seitsmeaastase vangistusega, peab rahalist või varalist karistust täitma pärast vanglast vabanemist, samas kui süüdimõistetud, keda on karistatud nt pikema vangistusega kui seitse aastat, pääseb vanglas karistust kandes eelmise karistuse tasumisest.

23. Lisaks süüdimõistetule mõistetud rahalise ja varalise karistuse efektiivse täitmise tagamisele on lähtudes võrdse kohtlemise põhimõttest KarS § 82 lg 5 teise lausega tagatud, et nii isik, keda karistatakse kolmekümnepäevase vangistusega kui ka isik, keda karistatakse kahekümneaastase vangistusega, on täitmise aegumise peatamisel koheldud võrdselt.

24. Pean oluliseks ka märkida, et vanglas tuleb võrdselt kohelda nii neid kinnipeetavaid, kes töötavad kui ka neid, kes ei tööta. Juhul, kui rahalise ja varalise karistuse täitmise aegumise peatumist ei toimu, tekib olukord, kus töötaval kinnipeetaval peetakse rahalise ja varalise karistuse täitmiseks vajalikud summad kinni, mittetöötav kinnipeetav aga vabaneb oma kohustuse täitmisest kuna tal puudub töö ja seega ka sissetulek, millelt kinnipidamist teostada.

25. Nimelt kannab vangla vastavalt täitemenetluse seadustiku §-le 31 ja vangistuseseaduse §-le 44 kinnipeetava töötasust kinnipeetud osa igas kuus selle kohtutäituri ametialasele arvelduskontole, kes on rahalise nõude täitmiseks saatnud. Olukord, kus töötavale kinnipeetavale muudetakse rahalise ja varalise karistuse kandmine oluliselt koormavamaks võrreldes mittetöötava kinnipeetavaga läheb vastuollu võrdse kohtlemise põhimõttega ning ka vangistuseseaduse § 6 lõikes 1 sätestatud vangistuse täideviimise eesmärgiga suunata kinnipeetav õiguskuulekale käitumisele. Nõustun siinkohal justiitsministri seisukohaga sellest, et on väga keeruline suunata ja motiveerida kinnipeetavat töötama, kui mittetöötamine on talle materiaalselt palju kasulikum, sest nii on võimalik saavutada rahalise karistuse ja varalise karistuse täitmise aegumine juba vangistuse kandmise ajal ning vanglast vabanedes on ka rahaline ja varaline karistus kantud.

26. Eeltoodust tulenevalt leidsin, et on mõistlik ja põhjendatud, et kui süüdimõistetud kannab vangistuslikku karistust, siis sõltumata selle pikkusest, süüdimõistetud isikust, tema majanduslikust olukorrast, peatub kogu vangistuse kandmise ajaks rahalise ja varalise karistuse täitmise aegumine. Leian, et selline lahendus kindlustab, et süüdimõistetule mõistetud rahaline või varaline karistus täidetakse võimalikult efektiivselt ja samas väldib süüdimõistetule tingimuste loomist, mis võimaldaksid tal määratud kohustusest kõrvale hoiduda või vabaneda karistusest. Samuti tagab see, et süüdimõistetuid koheldaks rahaliste ja varaliste karistuste täitmisel võrdselt.

27. Seetõttu asusin seisukohale, et **KarS § 82 lg 5 on osas, mis puudutab rahalise ja varalise karistuse täitmise aegumise peatumist võlgniku vangistuses viibimise ajaks, kooskõlas PS § 12 lõikega 1.**

(III)

31. Kolmandaks palute mul teha seadusandjale ettepanek KrMS § 424, mille kohaselt võib rahalise karistuse tasumist pikendada või ajatada üksnes kuni ühe aasta võrra, muutmiseks.

28. Analüüsisin Teie 18.05.2011 saabunud avalduse alusel **KrMS-i § 424 põhiseaduspärasust ega tuvastanud selle sätte vastuolu põhiseaduse ja eelkõige selle §-ga 12.** Seetõttu ei pea ma vajalikuks pöörduda selle sätte muutmise ettepanekuga justiitsministri poole.

29. Juhin Teie tähelepanu ka sellele, et õiguskantsleri pädevuses ei ole õigusaktide muutmine või nende muutmise eelnõude algatamine. Samuti puudub õiguskantsleril pädevus otsustada, millisel viisil peaks KrMS-i sätteid muutma. Kuna kriminaalmenetluse seadustiku eelnõu on välja töötanud Justiitsministeerium, siis on Teil endal võimalik nimetatud seaduse sätete muutmise osas pöörduda ettepanekute tegemiseks ja selgituste saamiseks justiitsministri poole.

30. Tänan Teid veel kord pöördumiste eest. Ühtlasi tagastan Teie 20.07.2011 avaldusele lisatud dokumendi.

Lugupidamisega

Indrek Teder

Lisa: Harju Maakohtu 07.07.2011 määrus kriminaalasjas nr 1-09-12201, 1 lehel.